

HOBBS VE LOCK'UN DEVLET DÜŞÜNCESİNE KATKILARI

Selim Çapar¹
Dr. Şükrü Yıldırım²

ÖZET

Hobbes, egemenin mutlakıyetçiliği düşüncesinin önde gelen savunucusu idi, ama aynı zamanda Avrupa liberal düşüncesinin temellerinden bazılarını da geliştirdi. O, Batı siyaset felsefesinin en temelinde yer alan yapıyı, toplum sözleşmesi kuramı perspektifinden oluşturdu. Yaygın olarak liberalizmin babası olarak bilinen Locke, en etkili Aydınlanma düşünürlerinden birisidir. O, toplum sözleşmesi kuramına büyük katkılar sağlamıştır. Locke, aynı zamanda, yasama ve yürütme güçlerinin ayrılığı ilkesini savunduğu için de önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmanın temel amacı, bu iki düşünürün devlet hakkındaki düşüncelerini karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Toplum Sözleşmesi, Hobbes, Locke

ABSTRACT

Hobbes and Locke's Contributions to Thought of State

Hobbes was a champion of absolutism for the sovereign but he also developed some of the fundamentals of European liberal thought. He established the foundation for most of Western political philosophy from the perspective of social contract theory. Locke, widely known as the father of liberalism, was regarded as one of the most influential of Enlightenment thinkers. He had great contributions to social contract theory. Locke is also important for his defense of the principle of the separation of legislative and executive powers. The main aim of this study is to examine the two philosophers' thoughts about state in a comparative perspective.

Key Words: State, Social Contract, Hobbes, Locke

---

¹ Mülki İdare Amiri-AREM Başkan V.
² Mülki İdare Amiri-Hukuk Müşaviri

GİRİŞ

Modernleşme Avrupa’da dinde reform hareketinin, düşüncede aydınlanma hareketinin, üretim biçiminde sanayileşmenin ortaya çıkması gibi çok yönlü bir dönüşüm süreci olarak kendini göstermiştir. Bu süreçte feodal toplumdaki kapitalist topluma geçiş de söz konusu olmuştur. Modernleşme bir ölçüde aklın dinin esaretinden kurtarılması süreci olarak görülebilir. Bu bağlamda, modern devlet, 16. ve 17. yüzyıllarda Kuzeybatı Avrupa’da ortaya çıkan bir devlet biçimidir. Geleneksel toplumlarda güç ve iktidar tanrısal kökenlere dayandırılmaktaydı. Modern devletin meşruiyet anlayışı ise akla ve akıl yoluyla ortaya konulan kuram ya da ilkelere dayanmaktadır.

Thomas Hobbes, modern çağın en etkili siyasal düşünürlerinden biridir. Batı siyaset felsefesinin temellerini atmıştır. Öğretisi, Orta Çağ’ın parçalanmışlığından merkeziliğe geçişi sağlayan devlet anlayışının en açık ifadelerinden birisidir. Mutlak iktidarı sağlam ve orijinal bir temele oturtmuştur. John Locke ise 17. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biridir. Düşünceleri liberalizm üzerinde çok önemli etkiler oluşturmuştur. Liberal bireyciliğin babası sayılmaktadır.

Thomas Hobbes ile John Locke’un devlete ilişkin düşünceleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın temel amacı bu düşünürlerin devlet düşüncesine katkılarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda iki düşünürün düşüncelerinin karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, birbirlerine yakın dönemlerde yaşayan her iki düşünürün bireye, özgürlüklere ve devlete ilişkin görüşleri ile tarihsel bir aşama olarak değerlendirilen toplum sözleşmesi kuramları incelenecektir. Bu çalışmanın özellikle ülkemizdeki anayasa çalışmalarının temellendirilmesine yönelik olarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde devlet ve modern devlet kavramları ele alınacaktır. İkinci bölümde Hobbes, üçüncü bölümde ise Locke, yaşamları ve öne çıkan düşünceleri bağlamında ele alınacaktır. Dördüncü bölümde bu iki düşünürün düşünceleri ve düşüncelerini etkileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Çalışma, ulaşılan bilgi ve bulguların yer aldığı sonuç bölümüyle sona erecektir.

1. DEVLET

Düşünce tarihinde “devlet” kavramını ilk inceleyen ve “Devlet” adlı kitabında, ideal bir toplumun ve yönetimin nasıl olmasını gerektiğini açıklayan Platon’dur (Hilav, 1985: 48).

Devlet her şeyden önce toplumsal bir gerçekliktir. Bunun yanı sıra, devleti tarihsel bir gerçeklik olarak da ele almak mümkündür. Çünkü devlet, insanlık tarihinin belli aşamalarında ortaya çıkmıştır (Saygılıoğlu-Arı, 2003: 18). Oppenheimer (1984: 49)’ın bakış açısından devlet, kabilelerin gelişmesinin ileri bir aşamaya ulaştığı her yerde, bir insan grubunun bir diğerini boyunduruk altına almasından doğmuştur. İbn-i Haldun ise, devletin doğuşunu kuvvet teorisi ile açıklamakta, insanların tek başlarına var olamama ve dolayısıyla birlikte yaşama ihtiyaçlarından, devlet ve hükümdarlığın doğduğunu ileri sürmektedir (Göze, 1986: 97-100). Hobbes’un “Leviathan” adlı eseri devletin doğuşunu toplum sözleşmesi teorisine dayandırmaktadır (Aktan, 2003: 8).

Siyasi liberalizmin kurucusu, temsilcisi olarak kabul edilen John Locke (Von Aster, 2003: 23) da, devletin var oluş nedenini sosyal sözleşme teorisine dayalı olarak açıklayan düşünürlerdendir. Locke’a göre; insanların doğuştan sahip oldukları bazı haklar bulunmaktadır. Bunlar; yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarıdır (Aktan, 2003: 9). İnsanlar, doğal haklarının korunması için bir araya gelip anlaşarak devleti kurmuşlardır. Locke bu durumu, “insanların, bir toplum içine girmelerinin nedeni, sahip oldukları mülkiyetin korunması içindir” biçiminde ifade etmektedir (Laurencej, 1977: 431).

Başka bir bakış açısından devlet, tarihsel olarak toplumsal işbölümünün belli bir gelişme düzeyinde, toplumun ortak çıkarı işlevinin gereği olan görevleri yerine getirmek için oluşturulmuş ortak organlardan doğmuştur (Eroğul, 2002: 142). Toplumun ortak çıkarı doğrultusunda görevlerini yerine getirmek için devlet, koşulların gerektirdiği örgütleri oluşturur ve en temel işlevleri olan yasama-yürütme-yargı erklerini kullanır. Dolayısıyla devlet, toplumun içinden doğan ve toplumu örgütleme görevi ve işlevi ile toplumun üzerinde yükselme yeteneği kazanan bir yapıdır.

Kapani (1978: 17)’nin işaret ettiği üzere devlet, bugünkü anlamı ve unsurlarıyla ancak XV. ve XVI. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Günümüzde devlet

deyince bundan belli sınırlar içinde yerleşmiş insan topluluğu ve kurumsallaşmış bir siyasi otorite ve zorlama gücüne sahip bir kurum anlaşılmaktadır. Bütün bu tanımlamalardan ziyade en yaygın devlet tanımlaması devletin kurucu unsurlarını bir araya getirerek yapılmış olan tanımlamadır. Devletin ülke, insan topluluğu ve iktidar (egemenliğin kullanım şekli) unsurlarının bir araya getirilmesi ile oluşan tanımlamada hemen herkes birleşmiştir. Bu unsurların oluşturduğu tanımlama ise şöyle ifade edilebilir: "Devlet, belli bir ülke sınırı üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip ve bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluştur."

Bir toplumsal-siyasal olgu niteliğiyle devlet, belli bir toprak parçası üzerinde fiziksel güç kullanma tekeline sahip olan siyasi bir kurumdur. Ancak, devlet düşüncesi de tarihsel süreç içerisinde gelişim göstermiştir. Aydınlanma dönemine kadar geçen çağlarda devletin genellikle tanrısal bir düzen olarak algılandığı görülür. Aydınlanma ile birlikte devletin meşruiyetinin temelleri yeryüzüne inmiştir. Bu bağlamda, devletin oluşumunu toplum sözleşmesine dayandıran Hobbes ve Locke gibi düşünürlerin, devletin meşruiyetini tanrısal kattan indirerek halkın verdiği yetkiye dayandırdıkları görülmektedir.

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş toplumsal açıdan çok yönlü bir dönüşüme işaret eder. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş biçiminde gerçekleşen bu büyük dönüşümün özünde akıl yer almaktadır. Akıl insan ve toplum yaşamının her yönünü düzenleyici bir konuma gelmesi bu dönüşümün temelini oluşturmaktadır. Tarım toplumunda toplumsal rollerin değişmezliği esası bulunurken, sanayi toplumu "ussallık" ilkesine, diğer bir ifadeyle bilimin, bununla ilgili aklın ve mantığın gelişmesi, bilimsel bilginin tarafsız olması ve teknik yönünün gelişmesine dayanmaktadır (Jun-Rivera'dan aktaran Özer, 2005: 431). Ussallık ilkesi devamlılık ve ilerleme unsurlarını bünyesinde barındırdığından, toplumsal rollerin değişmezliği ilkesi ile çelişki içinde bulunmaktadır. Hâlbuki sanayi toplumunda toplumun kendisini yeniden tanımlaması ve ilerlemenin sağlanabilmesi için işgücünün akışkan olmasını gerektirir. Böylece, sanayi toplumu temelden tarım toplumu ile ayrılmaktadır.

Modernleşme tarihsel açıdan, XV-XIX. yüzyıllar arasında Batı'da yaşanan ve geleneksel toplum yapısının ortadan kalkması ile sonuçlanan bir süreçtir.

Modernleşme, aynı zamanda sosyalleşme ve merkezileşme-bürokratikleşme ve kurumsal farklılaşma olarak uzmanlaşma ile birlikte gerçekleşmiştir. Modernleşme, büyük ölçekli kuruluşların üretkenliklerinin artırılmasıyla da, doğanın kontrolünde bilimsel ve teorik bilgiden yararlanarak ve karmaşık sosyal yapılanmalar üzerinde düzenleyici kontrolünü genişleterek gelişmiş olan bir süreçtir (Jun-Rivera'dan aktaran Özer, 2005: 431). Bu değişim sürecinin ortaya çıkmasında kapitalizmin, hızlanmasında ise sanayi devriminin başrolde olduğu söylenebilir.

Modern kavramı, hem yeni bir toplumsal yapıyı hem de sanayi uygarlığını kapsayıcı bir nitelik taşır. Bu doğrultuda, toplumsal yaşamda bilginin rolünün artması, geniş bir coğrafyada ekonomik bütünleşmenin görülmesi, kentleşmenin ortaya çıkması ve tüm bunların kültürel ve demografik yapıyı değiştirmesi, modern toplumu niteleyen gelişmeler olarak gösterilebilir (Şahin, 2007: 117).

Modern toplum ve siyasetin oluşumunda ussallık esasında gelişen, XVIII. yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkan “aydınlanma felsefesinin” de önemli etkileri vardır (Hilav, 1985: 98). Aydınlanmanın ussal toplum yaklaşımıyla, insanlarla nesnelerin yönetilebileceğini öne sürmesi, modernleşmede insan müdahalesi ile biçimlenmeye açık bir dünya algılamasının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, aydınlanma düşünme biçiminin temeli, insan aklına karşı sınırsız bir güven duyulması, her şeyin akıl süzgecinden geçirilerek eleştirilmesi, ölçülüp, biçilmesi, insan aklının bağımsız bir güç olarak algılanmasına dayanır (Hilav, 1985: 98). Bu bakış açısının, modern dönemde toplumsal yaşamda türdeşlik (homojenlik), topluma nüfuz kabiliyeti yüksek merkezi bir devlet, evrensel akıla dayanarak kamusal alanda tarafsızlık sağlamak biçiminde siyasete yansması söz konusu olmuştur. Özellikle İngiltere'de; din, ahlak ve politika konusunda, otoritelerden kurtulmuş bireyci ve liberal bir anlayışın yaygınlaşmasına yol açmıştır (Hilav, 1985: 98).

Modernleşmenin siyasi açıdan getirdiği en büyük sonuç ulus-devletin oluşmasıdır. Ancak, ulus-devlete giden süreçte en önemli aşama “modern devlet” yapılanmasının ortaya çıkışı olmuştur. Şaylan (2003: 31)'a göre “ulusal devlet” olarak da tanımlanan modern devlet, Kuzeybatı Avrupa'da 13. ve 17 yüzyıllar arasında ortaya çıkan, insan ve toplum yaşamının her alanını kökten etkileyen çok büyük ve kapsamlı bir değişim sürecinin ürünü sayılabilir. Diğer bir ifadeyle

modern devlet, Batı Avrupa’da yaşanan değişimin ürünlerinden biridir (Şaylan, 2003: 39). Modern devlet yapılanmasında içte ve dışta tam egemenlik, ülkesel ve siyasal bütünlük, güçlü merkezi idare gibi özellikleri öne çıkmaktadır. Öte yandan, her iktidar güç unsurunun yanında rıza unsurunu da içermelidir. İktidara rıza gösterilmesini sağlayan onun meşruiyetine olan inançtır. Modern devlet aradığı meşruiyet kaynağını, milli egemenlik ilkesinin kuruluşu ile bulmuştur. Yani, modern devletin meşruiyet anlayışı, akla, akıl yoluyla ortaya konan kuram ya da ilkelere dayanmaktadır (Şaylan, 2003: 33). Modern devlet yapılanmasının, ülkesel (teritoryal) bir yaklaşım üzerine inşa edilmesi ile toplumsal bütünlüğün sağlanması açısından ülkeye bağlılık ve etnik kimliğe dayanmayan yurttaşlık düşüncesi ön planda olmuştur (Şahin, 2007: 121).

Modern devlet, tarih sahnesine mutlakıyetçi monarşi olarak çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle mutlakıyetçi monarşi, modern devletin ilk formudur. Mutlakıyetçi monarşi, pazarın genişlemesi ile eşzamanlı bir gelişme göstermiştir. Mutlakıyetçi monarşinin belirleyici özelliği kural koyan ve bu kuralları uygulatan tekeli güç olmasıdır. Piyasa mekanizmasının işlerliği, kural birliğini, kararlılığı ve içi barışı gerekli kılmaktadır. Yerel güç odaklarının varlığı ve işlemesi pazarın gelişmesi önünde bir engeldir (Şaylan, 2003: 39).

Şaylan (2003: 39-42)’a göre modern devlet, mutlakıyetçi monarşi formu içinde üç temel işlevi yerine getirmektedir. Bunlardan birincisi kanun ve düzendir. Devlet kamu adına bireyin belli biçimlerde davranmasını, belli davranışlardan kaçınmasını bir hak olarak talep etmekte ve bunu uygulayacak araçlara da sahip bulunmaktadır. Modern devletin ikinci temel işlevi, etkin bir kamu finansmanı sağlamaktır. Kanun ve düzeni sağlamak, içeride yerel güçlerin iktidarını kırmak ve diğer benzer devletlerle dünya pazarında yarışmak gerçeği sürekli bir orduyu ve yargı mekanizmasını gerekli kılmakta ve bu kurumlara kaynak sağlama, yani kamu finansmanı zorunlu kılmaktadır. Diğer bir ifade ile modern devlet para kaynağına gereksinim duymaktadır ve etkin bir kamu finansmanı sağlama gerekliliği etkin bir yönetsel mekanizmaya, bürokrasiye bağlıdır. Modern devletin üçüncü temel işlevi ise ekonomi politikası olarak merkantilizmin uygulanmasıdır. Merkantilizm, ticari kapitalizmi ve buna özgü sermaye birikimini ifade etmektedir. Modern devlet, kendi ulusal tüccarının üstünlük sağlaması için her

türlü korumacı ekonomik önlemleri ve askeri düzenlemeleri içte ve dışta yapmıştır. Modern devlet, sermaye birikimi sürecine çok duyarlıdır.

Aklı öne çıkararak ve bireyleri temel alan liberal felsefeye (Şaylan, 2003: 48) göre devletin varlık nedeni, bireylerin doğal hak ve özgürlüklerini güvence altına alınması gereksinimidir. Liberalizmin devlet kuramına göre bireylerin doğal haklarını güvence altına almak için yapılmış bir toplumsal sözleşmeye dayanmaktadır. Doğal haklar, Aydınlanma düşünürleri tarafından geliştirilmiştir. Aydınlanma düşünürleri, doğal hakları geliştirirken esas olarak aklı özgürleştirdiler ve bunu yaparken öncelikle insan aklının temellerini bulmaya çalıştılar. Doğanın bir parçası saydıkları insanı ve onun aklının temellerini bulmak için de onun içinde yaşadığı maddi ortamdan ve bu ortamın yasalarından hareket ettiler. İnsanı özgürleştirmeyi, felsefeyi teorik içeriğinden kopararak gerçekleştirdiler. Bu yönelimin doğal sonucu olarak, aristokrasi karşısında insan aklı tarafından düzenlenen ve yönetilen yeni bir toplum, insan iradesine dayalı yeni bir devlet ve örgütlenme modeli önerdiler (Yanardağ, 2004: 79). Bu doğal haklar, vazgeçilmez, devredilmez nitelik taşıyan yaşama, özgürlük ve mülkiyet hakları olarak sayılmaktadır.

Mutlak monarşilerin temel özelliklerinden biri *ulusal devlet* olmalarıdır. Ulusallık, modern devletin en yaygın niteliklerinden biridir (Şaylan, 2003: 42). Yani, modern devlet aynı zamanda ulusal bir devlettir. Federalizm, üniterlik, monarşi ya da cumhuriyet gibi farklılıklar bu özelliği ortadan kaldırmamaktadır. Modern devlet - ulus devlet özdeşliği, birikim sürecinde aktif ve belirleyici işlev yerine getirme yanında siyasal iktidarın, egemenliğin ulusallık ile ilişkilendirilmesini de kapsamaktadır (Şaylan, 2003 45).

Ulus-devlet XVIII. yüzyıldan itibaren gelişen ve günümüzde evrensel ölçekte yaygınlığa erişen bir siyasal yapılanma biçiminin adıdır. Bir siyasal yapılanma biçimi olan ulus-devlet modelinin; ulusal egemenlik ve ulusal kimlik temel unsurları ile siyasal bütünlük ve idari bütünlüğü içeren ülkesel bütünlük “yapısal özelliklerinden” meydana geldiği söylenebilir (Şahin, 2007: 124). Öte yandan, ulus-devletin tarihsel olarak kapitalizmin siyasal biçimi olarak konumlandığına da dikkat çekilir (Akbulut, 2011: 34). Ulus-devlet bakımından, türdeşleşme kültürel bir olgu olmanın ötesinde işgücü, mal ve hizmet akışkanlığının sağlanmasına yönelik oluşturulmaktadır. Bu bağlamda, ulus-

devletin piyasa gereksinimleri doğrultusunda mekânsal türdeşleşmeyi siyasal araçlarla gerçekleştirdiği de düşünülmelidir.

2. THOMAS HOBBS

2.1. Hayatı

1588-1679 yılları arasında yaşamış bir İngiliz düşünürdür. Hobbes, yaşamını anlatırken korku ile ikiz kardeş gibi olduklarını, yaşamına korku duygusunun egemen olduğunu söyler. Düşünürün kendisi, tutuculuğunda önemli bir payı olan kişisel ürkekliği, annesinin yenilmez İspanyol armadası geliyor korku ve heyecanı ile onu erken (yedi aylık) doğurmuş olmasıyla açıklamaktadır. Babası kavgacı, iyi eğitim almamış bir Anglikan papazıdır. İşinden atılmış, eşini ve çocuklarını terk etmiş, Hobbes'a amcası sahip çıkmış, okutmuş ve büyütüştür. 14 yaşında klasikleri öğrenen Hobbes, 15 yaşında Oxford Üniversitesi'ne girer. Orada beş yıl skolastik, mantık ve Aristoteles öğrenir. Çok genç yaşta Oxford'da yaptığı başarılı çalışmalar nedeniyle ileri gelen ailelere öğretmen olarak tavsiye edilince, asiller arasına girer.

1628 yılında Parlamento, vatandaşların "Haklar Yasası"nı çıkarınca, Hobbes demokrasinin yol açabileceği kötülükleri göstermek için, Thukydides Tarihi'ni tercüme eder. Thukydides burada, devleti ve savaşı yönetmekten anlamayan halkın, aristokratların yerini alıp Atina'yı demokrasi ile yönetmeye kalkınca, Atina'yı nasıl batırdıklarını anlatmaktadır.

1628 yılında koruyucusu kont ölünce, Hobbes bir süre için Fransa ve İtalya'da yaşar. Galileo ile tanışır.

1640'ta iç savaş çıkınca, Hobbes Fransa'ya kaçar. Fransa'da Bacon'a yazmanlık yapar, Descartes ile tanışır. Bu dönem içinde gelecekte II. Charles olarak tahta geçecek olan I. Charles'in oğluna matematik dersleri verir.

1651'de Leviathan'ı Fransa'da yayımlar. Ancak ne İngiliz Kralı göçmenler, ne de Fransız Hükümeti bu yayından hoşlanır. Bu kez İngiltere'ye kaçar. 1679 yılında 91 yaşında iken hayata veda eder.

2.2. Yapıtları

Hobbes'in ilgi ve bilgi alanı hakkında fikir vermesi açısından yapıtlarının listesi aşağıya çıkarılmaktadır:

1628 *Thukydides Tarihi* çevirisi

- 1640 *Human Nature* (İnsan Doğası)
 1640 *De Corpore Politico* (Siyasi Düzen Üstüne)
 1641 *De Cive* (Kent Üstüne)
 1651 *Leviathan* (Dev)
 1655 *De Corpore* (Beden Üstüne)
 1656 (Özgürlük, Zorunluluk ve Tarih Üstüne)
 1658 *De Homine* (İnsan Üstüne)
 1676 *Homeros* Destanları çevirisi
 1689 Ölümünden sonra basılan *Behemoth* (İngiliz iç savaşlarının nedenlerinin tarihi hakkında)

2.3. Genel Felsefesi

Hobbes'un felsefesinin materyalist olduğu görülmektedir. Ben-Amittay (1983: 162), modern kavramlarla değerlendirildiğinde, Hobbes'un felsefesinin “mekanik materyalistlerle” birlikte sınıflandırmanın olası olduğunu belirtirken, Şenel (2002: 320) üzerine siyasal kuramını oluşturacağı *Leviathan*'da genel felsefesinin, “tam bir materyalist felsefe” olduğunun açıkça anlaşıldığını ifade etmektedir. Sarıca (1973: 82) da Hobbes'un materyalist bir düşünür olduğuna vurgu yapmaktadır.

Ontolojik tutumu materyalisttir, yalnızca maddenin var olduğunu, maddesel varlığı olmayan hiçbir varlığın olamayacağı görüşündedir (Şenel, 2002: 320; Wikipedia, 2008a).

Hobbes'un epistemolojik tutumunun ise ampirik (görgül) olduğu görülmektedir. Bilgilerimizin doğuştan gelmediğini, akıldan çıkmadığını fakat sonradan, dış dünyadan duyular yoluyla elde edildiğini ifade etmektedir (Şenel, 2002: 320; Wikipedia, 2008a; Tokatlı, 1973: 321).

Hobbes'un yaşadığı zamanın bilginleri Kepler ve Galileo, doğanın mekanik bir yorumunu yapıp olayları hareket ile açıklamışlardı. Hobbes bunlardan etkilenmiştir. Hobbes formülasyonları basitleştirme arayışı içindeydi. Ona göre, “siyasetin tümü, tümdengelimsel (deductive) akıl yürütme yoluyla basit temel kurallardan çıkarılabilmeliydi” (Ben-Amittay, 1983: 163).

Hobbes, geometrik zekâsıyla siyaseti, psikolojiyi ve ahlakı basite indirgemeye çalışıyordu (Sarıca, 1973: 82). İnsan da, toplum da “aslında nesnedir;

nesnenin hareket yasaları, daha karışık hareketten başka bir şey olmayan insan ve toplum olayları için de geçerlidir” (Şenel, 2002: 321) görüşündeydi.

2.4. Hobbes’un İnsan Felsefesi

Hobbes, insanı harekete geçiren şeyin Aristoteles felsefesinde olduğu gibi “erek” değil, “neden” olduğunu söyleyerek, nedenselci bir tutumu benimser. İnsan doğal olarak bencildir ve eylemleri kendisini korumaya yönelik bireysel güdülerle yönlendirilmektedir (Ben-Amittay, 1983: 163). İnsanı karmaşık bir nesne olarak gören Hobbes, insan davranışlarını da mekanik materyalist açıdan açıklamaya çalışır. Ona göre insanlar “istekler” ve “nefretler”le harekete geçen makineler gibidir (Şenel, 2002: 321; Cohen, 2001: 51). Başka bir deyişle Hobbes’a göre; bir doğa yarattığı olan insan, her şeyden önce kendini düşünmekte, kendi varlığını korumaya çalışmakta ve bunu da, “insan insanın kurdudur,” ifadesi ile dile getirmektedir (Hilav, 1985: 92).

2.5. Hobbes’un Toplum Felsefesi

Hobbes’ın toplum felsefesi insan felsefesine dayanmaktadır. Öncelikle, Hobbes’e göre asıl olan bireydir, toplum ise bir kurgudur (fiction). Ona göre, insanın toplum içindeki davranışlarının temelinde yaşamını sürdürmek amacı ya da bunun uzantısı biçiminde güvenlik isteği ve bencillik yatmaktadır. Bu durumda belirleyici olan bireyin çıkarlarıdır. Toplum bireylerin çıkarlarını gerçekleştirme aracıdır. Bu görüşleri ile Hobbes, toplum felsefesinin temellerine “bencillik”, “bireycilik” ve “faydacılık” ilkelerini yerleştirmiş olur (Ben-Amittay, 1983: 163; Şenel, 2002: 322).

2.6. Hobbes’un Siyaset Felsefesi

Hobbes’un “doğa durumu” varsayımı toplumun ve devletin ortaya çıkmasından önce “güvenlik gereksinimi” içinde olan ve bu nedenle öteki insanlar üzerinde iktidar kurma isteği ile dolu insanlardan oluşan bir kalabalık düşüncesine dayanmaktadır (Şenel, 2002: 323).

İnsanlar doğa durumunda eşitti. Ancak eşitlikten güvensizlik, güvensizlikten savaş doğar. Uygar durumların dışında her zaman herkesin herkese savaşı vardı. Çünkü doğada herkesin her şeye hakkı vardır (Tunçay, 1969: 121-125). Başka bir ifadeyle, insanlar devleti kurmadan önceki dönemde bir cehennem hayatı yaşıyorlardı, insan insanın kurduydu. Hobbes’a göre herkes eşit ve tam

özgür olunca başka ne beklenebilirdi ki. Bu durum insanların sürekli korku içinde yaşamalarına yol açıyordu (Sarıca, 1973: 83).

Doğa durumunda insanın yaşamı ölüm korkusu içinde, yalnız, yoksul, kötü kısa ve vahşidir. Doğa durumunda adalet gibi bir şey olmadığı gibi mülkiyet diye bir şey de yoktur. Ona göre insanlar malın ve canın güvenlik içinde olmadığı bu durumda kalamazlardı (Şenel, 2002: 324). Zaman içinde bireyler, bir araya gelmenin, bireyin kendisi için bile anarşiden daha iyi olduğunu kavramışlardır (Ben-Amittay, 1983: 163).

Bu genel savaş durumuna bir son vermek için, “akıl” insanların üzerinde uzlaşabilecekleri barış koşullarının neler olduğunu onlara gösterdi. Bu koşullar insanların “**doğa yasası**” üzerinde birleşmelerinden başka bir şey değildi (Şenel, 2002: 324). Bu doğa yasası genel anlamıyla:

“Akılda bulunan ve insanın kendi yaşamı için zararlı olanı yasaklayan genel kuraldır” (Leviathan, XIV).

İşte bu yasa, insanların birbirlerine zararlı olan şeyleri yapmalarının yasaklanmasını sağlayacak olan devleti kurmalarına yol açmıştır. Devletin kurularak, doğa durumundan çıkılması “**toplum sözleşmesi**” ile olmuştur (Sarıca, 1973: 83; Şenel, 2002: 324).

Hobbes’ta mutlak iktidar, kralların Tanrı’dan aldıkları yetkiye değil, bireylerin çıkarlarına dayandırılmaktadır. Hobbes’un ejderhası (Leviathan) yapay bir insandır. Doğal insanlar kendi aralarında yaptıkları bir sözleşme ile bu yapay insanı (devleti) oluşturmuşlardır (Sarıca, 1973: 82; Hilav, 1985: 92).

İnsanların bir araya gelerek “kendi aralarında” imzaladıkları toplum sözleşmesi ile kendi sınırsız özgürlüklerine son vermeleri söz konusu olmuştur (Sarıca, 1973: 83). İnsanlar kendi aralarında yaptıkları bir sözleşme ile bütün haklarını bir egemene, sözleşmede taraf olmayan bir egemene, temelli devretmişlerdir. İnsanlar başlarına bütün haklarını devrettikleri bir egemeni geçirerek devleti kurmuş ve doğa durumundan uygar toplum durumuna geçmişlerdir (Şenel, 2002: 325). Böylece Hobbes, siyasal felsefenin uzlaşmacı ve amaçsal niteliğini oluşturmaktaydı (Ben-Amittay, 1983: 163).

Hobbes’ta mutlak iktidar, kralların Tanrıdan aldıkları yetkiye değil, insanların çıkarlarına dayandırılıyor. Diğer bir ifadeyle Hobbes, devleti kilisenin üzerine bir otorite durumuna yükseltir (Tokatlı, 1973: 177). Şenel (2002: 325)’e

göre, almış olduğu burjuva kültürü ile “devleti din dışı bir temele dayandırmak gereği duyduğunda Hobbes, devleti sözleşmeye dayandırma yoluna gitmiştir”. Ancak, Sarıcan (1973: 82) Hobbes’un gelişmekte olan burjuvazinin tarafını tutmadığına dikkat çekmektedir.

Şenel (2002: 325-326) Hobbes’un toplum sözleşmesini, kendi mutlak monarşik görüşlerine kanıtlar sağlayacak biçimde düzenlediğine işaret ederken, Sarıca (1973: 82) da, mutlak iktidarı sağlam ve orijinal bir temele oturttuğuna vurgu yapmaktadır.

Hobbes’un iç savaşın doğal duruma geri dönüş ile özdeş olduğuna ilişkin bir görüşü vardır. Bu sebeple, güçlü bir hükümetin gerekliliğine inanmış ve kendisine göre tüm iç savaşları önleyebilmek için mutlak egemenlik görüşünü desteklemiştir (Ben-Amittay, 1983: 164).

Bireylerin anlaşmış olması toplumda düzenin korunması için yeterli değildir. Ayrıca güce-yönetici bireylerin ya da organın iradesini tüm yurttaşlara kabul ettirecek merkezi örgüte- de ihtiyaç vardır. Bu koşullar altında her şeyin içinde eridiği Leviathan’ın yaratılmasına ulaşmaktadır (Ben-Amittay, 1983: 164).

Ancak yaratılan bu “Ejderha” yapılan bu sözleşmeye hiçbir biçimde bağlı değildir. Çünkü insanlar doğal yaşam durumunda iken sahip oldukları tüm hak ve yetkilerini, barış ortamına kavuşmak için bu egemen güce devretmişlerdir (Sarica, 1973: 83-84).

Hobbes’a göre insanlar; kendi tek tek iradelerinin yerine, hep birlikte başeğecekleri bir iradeyi, yani devleti koymakta, Hobbes; mutlakiyetçi bir yönetimi, devleti savunmaktadır (Hilav, 1985: 92). Diğer bir deyişle mutlak ve sınırsız bir devlet kuvveti esastır. Bu kuvvetin tek bir adamın, yani hükümdarın bulunması en tabii bir şeydir. Fakat bu kuvvet halkın ekseriyetinden, seçimle ortaya çıkmış halk meclisinden de sadır olabilir. Devletin gayesi; birbiriyle çarpışan ferdi iradelerin yerine birleşmiş bir devlet idaresi koymaktır (Von Aster, 2003: 19).

2.7. Toplum Sözleşmesinin Özellikleri

Şenel (2002: 326-328) Hobbes’un toplum sözleşmesinden çıkarılan üç sonuca dikkat çekiyor:

1) Toplum sözleşmesinin varlık nedeni can ve mal güvenliğinin sağlanmasıdır.

Can güvenliği sağlandığı ölçüde uyruklar egemene boyun eğerler. Ancak, egemen yasal olarak bile, bir uyruğu öldürmeye, yaralamaya kalktığında, uyruğun egemene boyun eğmeme özgürlüğü bulunmaktadır. Bu durumda egemenle uyruk arasında doğa durumuna dönülmüş olur (Şenel, 2002: 326).

Can güvenliği konusundaki bu tutum mal güvenliğinde görülmemektedir. Bunun nedeni doğa durumunda zaten mülkiyetin bulunmamasıdır. Bu sebeple uyruklar, egemene karşı mülkiyet haklarını öne süremezler. Ama egemen uyrukların birbirlerine karşı mülkiyet haklarının koruyucusudurlar (Şenel, 2002: 326).

2) Sözleşme, uyruklar arasında yapılmış bir sözleşme olup, egemen, sözleşmeye taraf olmadığından, uyruklara karşı hiçbir yükümlülük altına girmemiştir.

Uyruklar, kendilerini yönetme haklarını bütünüyle egemene devrettiklerinden, egemenin buyruklarına mutlak bir boyun eğme yükümlülüğü altına girmişlerdir. Bu sebeple, uyruklar sözleşmede taraf olmayan egemeni başlarından atamazlar. Hobbes, uyrukların sözleşmeden başkaldırma ve direnme hakları çıkaramayacaklarına dikkat çekmektedir. Burada Hobbes iç savaşı önlemeye yönelik çıkarsamalar yapmaktadır (Şenel, 2002: 326). Böylece, Hobbes'un siyasal kuramının asıl amacının, kurulmuş otoriteye başkaldırmanın daima yanlış olacağını kanıtlamak olduğunu ifade etmek mümkündür (Watkins, 1969: 45). Muhafazakâr düşüncenin topluluğu (cemaati) ve yerleşmiş hiyerarşi ile aristokratik ayrıcalıkları yücelttikleri görüşünden (Berktay, 2009: 62) hareketle Hobbes'un muhafazakâr bir konumda bulunduğu anlaşılmaktadır.

Egemen yasama, yürütme, yargı haklarını, savaş ve barış yapma yetkisini, cezalandırma yetkisini elinde toplamıştır (Şenel, 2002: 326). Ona göre, neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusunda karar verme yetkisi de egemenindir. Yurttaşlar, kölelerle eşit düzeydedirler. Aralarındaki fark, onlar devletin refahı için çalışırken, köleler bir yurttaş için çalışmaktadırlar (Ben-Amittay, 1983: 164).

Hobbes din konusunda “insanlar iki efendiye birden hizmet edemezler” düşüncesini taşımaktadır. İç barışın devamlılığı için, egemenin aynı zamanda kilisenin de başkanı olması gerektiği görüşündedir. Bu Papa'ya karşı Angilikanizmi savunmak anlamına gelmektedir (Sarıca, 1973: 84).

Hobbes'a göre insanlar inançları ne olursa olsun, egemen gücün emrettiği dinin dış koşullarına boyun eğmekle yükümlüdürler. Yani tolerans yerine dış konformizmi önermektedir (Sarıca, 1973: 85).

3)Uyrukların kendilerini yönetme hakları devrettikleri egemen bir kişi ya da bir kuruldur.

Hobbes'un toplum sözleşmesi kuramı, daha çok mutlak monarşiye ısmarlama elbise gibi uysa da, Hobbes'un baş kaygısı monarşiyi savunmak değil, anarşiden korunmaktır. Bu konuda "iktidar" uyrukları korumaya yeterli ise, öteki yönetim biçimlerine de egemen kurulun mutlak iktidarı elinde tutması şartıyla kabul etmeye hazırdır (Şenel, 2002: 327).

Bununla beraber, Hobbes'un siyaset kuramı daha çok monarşiye uygundur, O monark kamu çıkarı için çalıştıkça monarşiyi yeğleyeceğini ortaya koyar (Şenel, 2002: 327). Ona göre, insanlar tek ve sınırsız bir egemene ihtiyaç duyarlar. "Sınırlı egemenlik" ve "bölünmüş egemenlik" kavramları kendi içlerinde çelişkilidirler (Watkins, 1969: 49). Hobbes'a göre, devlet kendisiyle özdeş olan egemende kişiselleşmiştir (Ben-Amittay, 1983:169).

Meclis zıt görüşlerle bölünebilir ve bu anarşiye yol açabilir. Ayrıca, egemenliğin bir kurulda olduğu durumlarda insanların eşitliği ilkesi de çığnenebilir. Meclisler belli bazı sınıfları temsil edip, onların çıkarlarına çalışıp, insanların doğal eşitliği ilkesine aykırı davranabilirler ki, bu da başka bir iç savaş sebebi olabilir (Şenel, 2002: 328).

2.8. Hobbes'ta Özgürlük Sorunu

Hobbes nesnelere için geçerli gördüğü zorunlu neden-sonuç ilişkilerini, insan davranışlarının ve toplumsal olayların da uyduğu genel bir doğa yasası olarak görür. Siyasal alandaki mutlakçılığı da doğa alanındaki bu mutlak determinist görüşle tutarlıdır (Şenel, 2002: 328).

Hobbes, insan davranışlarını determinizm ile yorumlayınca, insanın irade ürünü gibi görünen özgür davranışlarının aslında "zorunluluk" ürünü olduğunu ifade eder. Böyle olunca "özgürlük zorunluluktur" gibi paradoksal bir yargıya ulaşılmış olur (Şenel, 2002: 328).

Hobbes'un özgürlük anlayışını, egemenliğin mutlaklığı ile uyuşturmak zor değildir. Uyruklar egemenin buyruklarına uyarlarken hem zorunlu hem de özgür

olacaklardır. Böylece egemenin yasalarla düzenlediği alanın dışındaki alan ise, uyrukların bireysel özgürlük alanıdır (Şenel, 2002: 329).

3. JOHN LOCKE

3.1. Hayatı

1632-1704 yılları arasında yaşamıştır. Locke yaşamının olgun dönemini 17. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış, felsefi ve siyasal yapıtlarını bu yüzyılın sonlarına doğru vermiş olan bir İngiliz filozofudur. 18. yüzyılda ancak dört yıl yaşamış olmasına karşın, düşüncelerinin ileriliği ve niteliği, kendisinin 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı düşünürlerinden sayılmasına yol açmıştır.

İngiliz iç savaşına parlamentocular yanında katılmış küçük toprak sahibi Püriten bir hukukçunun oğlu olarak doğmuştur. Parlamentocuların siyasal görüşlerini babasından öğrenerek benimsemiştir. Oxford’da okur, 1660 yılında öğretim üyeliğine başlar. Hem doğal bilimlerle, hem de teoloji ile ilgilenir. Üniversite hocalığı yanında yargıçlık da yapar. Bu dönemde Stuart monarşisinin tutuculuğuna ve mutlakçılık eğilimlerine karşı çıkmış, parlamentarizm ve hoşgörüyü savunmuştur. 1670 yılında “her şeyden önce insan zekâsının ve imkânlarının araştırılması gerektiği” düşüncesine ulaşmıştır (Tokatlı, 1973: 240).

Whig (Liberal) partisi liderlerinden birinin 15 yıl süre ile kâtipliğini yapar. Babasından aldığı cumhuriyetçi etkilerin üzerine, öğrendiği doğal bilimlerin etkileri, mesleğinin etkileri ve İngiliz liberalleri ile ilişkisinin etkileri eklenmiştir. Kâtipliğini yaptığı Whig lideri İngiltere’den sürülünce, onunla birlikte 1675-1679 yılları arasında Fransa’da yaşamış, burada Avrupa’nın önde gelen düşünürleri ile tanışmıştır.

1680 yılında İngiltere’ye dönse de, kralcı Restorasyon hareketi üzerine, kâtibî olduğu lider tutuklanınca, Hollanda’ya kaçmıştır. Burada, ileride İngiliz tahtına geçirilip Orange Hanedanını kuracak olan William ile tanışır. Kral II. James’in yurt dışına kaçtığı 1688 Muhteşem Devrimi’nin ardından, William İngiliz tahtına çağrılınca, Locke da İngiltere’ye dönmüş ve yüksek devlet memurluklarına getirilmiştir.

1685 yılında *Hoşgörü Üzerine Mektup ve İnsan Zihni Üzerine Deneme* adlı yapıtları yayınlanmıştır. 1690 yılında, baş siyasal yapıtı olan “*Hükümet Üzerine İki İnceleme (Two Treaties of Government)*”yi yayımlamıştır. 1683

yılında ise “*Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler*” adlı yapıtı yayınlanmıştır. 1700 yılında emekliye ayrılıp, yaşamının son dört yılını teoloji sorunlarıyla uğraşarak geçirmiştir.

Locke, aristokrasinin metafizik, dogmatik, skolastik düşüncesine karşı çıkıp, burjuvazinin dünya görüşünün felsefi temellerini, ampirizmi ortaya atmış ve burjuvazinin siyasal görüşlerini sistemleştirmiştir.

3.2. Genel Felsefesi

Feodal aristokratik düşünüş, epistemoloji alanında bilgilerin deney-öncesi olduğunu benimseyen dogmatik bir tutuma sahipti. Locke bu aristokratik felsefeyi ve dogmatizmi eleştirir. İnsanın kafasında ne doğuştan kuramsal bir takım ilkeler ne de doğuştan pratik önermeler bulunur görüşünü taşımaktaydı. Öte yandan sanayi devriminin oluşturduğu ortam, Locke’un insanın bilgilerinin kaynağını dış dünyada görmesi, bilgilerin deneyimden, dış dünyadan duyu organları ile alınan uyarıcıların algılanması ile edinildiğini söylemesi için uygundu. Ona göre, zihin başlangıçta boş bir beyaz sayfa (tabula rasa) gibidir. Kısaca ifade etmek gerekirse, bilgilerimizi deneyimden edindiğimizi söylediği için Locke’un felsefesi “ampirik” (görgül) olarak adlandırılmaktadır (Ben-Amittay, 1983: 175; Şenel, 2002: 326; Hilav, 1985: 94).

Özetle Locke’un bilgi kuramı; ruhumuzda doğuştan fikirler denilen şeylerin var olmadığı ve bütün bilgilerimizin duylardan, algılardan ve deneylerden geldiğini ileri sürdüğü iki temele dayanmaktadır (Hilav, 1985: 93). Yani Locke bilgilerimizin değil ama bazı temel duygularımızın doğuştan olduğunu söyler. Bunlar, insanların hazzı, mutluluğa yönelip, elemenden kaçma duygularıdır. Böyle bir psikolojik anlayışa dayandığı ahlak felsefesinde Locke, herkesin kendi zevkleri ve mutluluğu yönünde davranmasını istedi (Şenel, 2002: 327).

3.3. Siyaset Felsefesi

Şenel (2002: 337-338), Locke’un genel felsefesinden ve ahlak felsefesinden yapılmış tutarlı çıkarsamalara dayanan bir siyaset felsefesi geliştiremediği düşüncesini taşımaktadır. Bu düşünceye ilişkin ilk tespit, Locke’un insanların uygar toplumdan önce doğa durumunda yaşadıkları esnada egemenlik süren doğal yasa ile ilgilidir. Doğal yasa, kısaca “başkalarına zarar vermeme” kuralı olup, bu kural kaynağını akıldan alır. Akla bu kuralı ise Tanrı

koymuştur. Hâlbuki Locke, bilgilerimizin kaynağı olarak deneyimi gösteriyordu. İkinci tespit, Locke insanların doğa durumundan bir sözleşme ile uygar toplum durumuna geçtiklerini ifade etmektedir. Ancak Locke'un genel felsefesine göre bilgilerimizi deneyimden ediniyorsak, tarihte gerçekten böyle bir sözleşme yapıldığını göstermesi beklenirdi.

Locke, yönetimin kaynağının halk olduğunu kanıtlamak için insanların bir zamanlar içinde yaşadıkları bir doğa durumu düşünüp, buradan uygar topluma geçmelerine yol açan bir toplum sözleşmesi yaptıkları görüşünü savunur. Buradan da burjuvazinin siyasal görüşlerini destekleyecek sonuçlar elde etmeye çalışır (Ben-Amittay, 1983: 175; Sarıca, 1973: 91; Şenel, 2002: 338-339).

Locke'a göre doğa durumu, Hobbes'un sandığı gibi "insanın insanın kurdu olduğu" bir durum değildir. Aksine doğa durumu, yetkin bir özgürlük ve eşitlik durumudur. Bu doğa durumunda herkesin doğanın sağladığı imkânlardan eşit biçimde yararlanma hakkı olduğundan, ortak mülkiyet düzeni vardır. Ancak Locke, insanın emek harcadığı şeyler (örneğin çevresini çitleyip işlediği toprak) üzerinde ona sahip olma hakkının olacağını da söyler. Böylece Locke, doğa durumundan getirilen özgürlük ve yaşam hakkı yanında mülkiyet hakkını da kutsal ve temel bir hak olarak görmektedir (Peters, 1969: 58; Sarıca, 1973: 92; Şenel, 2002: 339).

Locke'a göre, doğa durumu bir özgürlük durumudur ama bir başıbozukluk durumu değildir. Doğa durumunda akıl, insanlara, kendi gibi eşit ve özgür olan diğer insanların yaşamına, özgürlüğüne ve mallarına zarar vermemesi gerektiğini söyler. Doğa yasası, insanların, Tanrı'nın onlara verdiği sağduyu ve denkserlik sınırları içinde yaşamasını buyurur. Ancak, doğa yasasını çiğneyene karşı, bu davranıştan zarar gören herkesin elinde o kimseyi yargılama ve cezalandırma hakkı bulunmaktadır. İşte bu durumda, saldırıya uğrayanın hem davacı hem yargıç olması adalete aykırı bir durumdur ve toplumsal kargaşaya sebep olabilirdi. İnsanların doğa durumunda özgür, eşit ve barış içinde olmalarına karşın, uygar toplum durumuna geçmeye karar vermelerinin sırrı buradadır. Çünkü yetkili ortak bir yargıcın yokluğu, küçük haksızlık ve çatışmalarda bile insanları birbirleriyle savaş durumuna getirir ve yaşamlarını tehlikeye sokar. Bu savaş durumundan kurtulmak için insanlar doğa durumunu bırakarak uygar topluma girerler (Cohen, 2001: 69; Peters, 1969: 57-58; Şenel, 2002: 339-340).

3.4. Toplum Sözleşmesi Kuramı

İnsanların doğa durumundan toplum durumuna geçmeye karar vermelerinin nedeni, doğa durumunda kolayca savaş durumuna yol açabilecek olan “yargılama ve cezalandırma” hakkına herkesin sahip olmasıydı. Locke bütün doğal hakların korunmasını istiyordu, ancak doğal yaşam halinde uygar toplumu gerçekleştirmek için üç şeyin eksikliği hissediliyordu (Sarıcan, 1973: 93):

- 1)Herkesin boyun eğeceği ve herkese eşit yasalar
- 2)Herkesin cezalandırma hakkını kullanmasını önleyecek tarafsız yargıçlar
- 3)Yargıcın kararını uygulayacak toplumsal bir güç.

Doğal yaşamdan toplum düzenine geçerken insanlar kendi istekleriyle anlaşmaya katılıyorlar. Bu anlaşma, bir devlet olma yolunda toplum üyeleri arasında herkesin herkesle yaptığı bir sözleşmedir. İnsanlar yalnızca cezalandırma hakkını topluma bırakıyorlar, karşılığında güvenliklerinin sağlanmasını istiyorlar. Aynı zamanda doğal haklarının tümünü muhafaza ediyorlar. Böylece sözleşmenin amacı, karşılıklı güvenlik ve yardımı sağlayacak bir birlik kurmak ve bu yanda insanın doğuştan sahip olduğu haklarını korumak olduğu anlaşılıyor (Peters, 1969: 58; Sarıcan, 1973: 93; Şenel, 2002: 342).

Locke göre, insanlar kendi iradeleri ile devleti kurarlar, insanların doğal hakları var ve devlet bu hakları çiğneyemez. İnsanlar devleti kurarken saklı tuttıkları haklarına devletin müdahale etmesine izin vermezler (Cohen, 2001: 75; Sarıcan, 1973: 93-94).

Öte yandan, sözleşme ile toplum üyeleri yalnızca yargılama ve cezalandırma haklarını değil, aynı zamanda toplumun doğal haklara saygı ve onları koruma çerçevesi içinde düzenlenmesi yolunda yasama ve yürütme haklarını yani siyasal haklarını da devretmektedirler (Şenel, 2002: 342).

Locke, anayasal monarşiyi uygar toplum sayar, ancak mutlak monarşiyi, çarlığı anlaşmazlıkları çözecek kurulları ve ortak yargıçları olmadığı için uygar toplum saymaz.

Locke, toplum sözleşmesi kuramı ile yönetimlerin yasama ve yürütme erklerinin kaynağının toplum sözleşmesi, dolayısıyla halk olduğunu belirtmektedir.

Şenel (2002: 341)’e göre, Locke’un sözleşme kuramının tek sözleşmeli mi, yoksa çift sözleşmeli mi olduğu belirsizdir. Sarıca (1973: 95) ise Locke’un

hükümet sözleşmesi yerine “trust (itimat anlamında)” kavramını getirdiğine dikkat çekmektedir. O halde Locke’da ikinci sözleşmenin örtük biçimde bulunduğu anlaşılmaktadır. Trust kavramı bağlamında, halk ile yönetenler arasında itimat üzerine kurulan bir ilişki bulunmaktadır. Yönetenler kendilerine verilen yetkileri kamu yararına uygun olarak kullanacaklarına ve mülkiyet hakkını koruyacaklarına söz vermektedirler. Güvenlik yasalarla sağlanacak, bunu yasama gücü yerine getirecektir. Cezalandırma hakkı da yasaların uygulanmasıyla sağlanacak, bunu da yürütme gücü yerine getirecektir. Ancak yasama gücü yürütmeye oranla üstün bir güçse de doğal yasaların üstünde değildir. Doğal yasalar çiğnendiğinde halk güvenini geri alır “trust” bozulur. Halk direnir ve verdiği yetkiyi geri alma hakkını kullanır (Sarıca, 1973: 95).

3.5. Uygar Toplum ve Devlet Kuramları

Locke’a göre insanlar bir toplum sözleşmesi ile doğa durumuna son verip uygar toplum aşamasına geçmişlerdir. Böylece çatışmalarda ve hakların çiğnenmesi olaylarında topluluğu hakem yapmışlar; taraf tutmayan, ayırım yapmayan yasalar koyup, bazı kimselere de bu yasaları uygulama yetkisi vermişlerdir. Böylece uygar toplumda yönetim, dışta, topluluk dışında olan kimselerce toplum üyelerine verilebilecek zararları önleme erkine (savaş ve barış yapma) ve içte, topluluk üyelerinin birbirlerine zarar verdiklerinde onlara verilecek cezaları saptama erkine (yasa yapma) sahip kılınmış bir kurum olarak ortaya çıkar. Locke’a göre, yasama, yürütme ve yargı erkleri işte böyle doğmuştur (Şenel, 2002: 343).

İnsanlar yargılama haklarını devlete devrederlerken, yargılamanın uygulanıp, gereken cezanın verilebilmesi için toplumun tüm üyelerinin gücünü kullanma hakkını da vermişlerdir. Devletin kuvvet kullanma hakkının kaynağı budur. Devredilen yargılama hakkı ya da geniş anlamıyla yönetme hakkı, koşulsuz, sınırsız ve mutlak değildir. Toplumsal sözleşmenin özünden kaynaklanan bazı sınırlamalara ve kurallara bağlıdır. Yönetim uyrukların sözleşmeden önce sahip oldukları doğal (yaşam, özgürlük ve mülkiyet) haklarını çiğnerse, sözleşmeyi bozmuş olur ve halkın “direnme hakkı” doğar (Peters, 1969: 59; Sarıca, 1973: 94; Şenel, 2002: 343).

Uygar toplum birleşmiş bir bütün olduğu için, çeşitli yönlere hareket edemez, ancak tek bir yöne hareket edebilir. Bu sebeple üyeleri arasında toplumun

izleyeceği yol üzerinde görüş ayrılıkları çıktığında, ister istemez çoğunluğun görüşü kabul edilecek ve topluma o yönde bir gidiş verilecektir. Böylece Locke demokratik yönetimin çoğunluk ilkesine varmış olur (Şenel, 2002: 344).

3.6. Kuvvetler Ayrılığı- Denge ve Denet Düzenegi

Uygar toplumda topluluğa ve bireylere yönetimden gelebilecek üç tehlikeye işaret ediyor, Locke (Şenel, 2002: 344):

1)Yasaları yapma erkini elinde tutanların, yürütme erkini de ele geçirmeleri, ya da yürütme erkinin yasama erkini ele geçirmeye çalışması.

2)Yasaları yapanların ya da uygulayanların kendilerini, uyguladıkları, yaptıkları yasalara uyma yükümlülüğünde görmemeleri.

3)Bu kimselerin yasaları özel yararlarına göre yapıp, özel yararlarına göre uygulamaları.

Yönetilenlerin, doğal haklarına yönetenler tarafından yöneltilebilecek bu tehlikelere karşı korunabilmesi için yönetim erkinin ikiye ayrılması, yani yasaları yapanlar ile uygulayanların farklı kimseler olması gerekir. Uygar bir toplumun yönetilmesinde üç erk vardır. 1)Yasama erki (bu erk İngiltere’de parlamentodadır). 2)Yürütme erki (bu erk İngiltere’de Kral’ın elindedir. 3)Federatif erk (bu erk dış politikayla ilgilidir ve zorunlu olarak yürütme erkinin eline verilmiştir).

Böylece kuvvetler ayrımı, yasama ve yürütme erklerinin yasamayı ve yürütmeyi genel yarardan özel yarara saptırmamaları için, erklerin bölünmesini ve birbirlerini denetlemelerini sağlamak için ayrı kişi ya da kurullara verilmesi ilkesi olarak ortaya çıkar. Locke bunun için yasama erkini üstlenen organın, yasaları yaptıktan sonra, yürütme erkini ele geçirecek zamanı olmaması için hemen dağılmasını ister. Buna karşılık, yasaların yürütülmesi işi süreklilik istediğinden, yürütme organının ister istemez, sürekli olarak başta kalması gerektiğini ifade eder (Ben-Amittay, 1983: 178; Cohen, 2001: 74-75; Şenel, 2002: 345).

3.7. Direnme Hakkı Kuramı

Locke’un doğal yasaların diğer bütün yasa sistemlerine öncelikli olduğunu varsayması ve toplumsal sözleşmenin, Hobbes’un aksine, tüm haklardan vazgeçmeyi gerektirmediğine inanması, Locke’u halkın tiranlara karşı başkaldırma hakkı olduğu noktasına getirmiştir (Ben-Amittay, 1983: 178).

Locke, toplumu yasaların dışında yöneten yöneticinin, artık halkın onayladığı bir kimse olmak durumundan çıktığı için, sözünü dinletme hakkının olmadığını, halkın kendisine itaat görevinin kalkacağını söyleyerek, yönetilenlerin direnme hakkını tanımış olur. Locke'un devrim hakkını yasama erkinden çok yürütme erkinin kötüye kullanılmasına karşı bir güvence olarak düşündüğü anlaşılmaktadır (Sarıca, 1973: 94; Şenel, 2002: 346).

Yönetimin doğal hakları çiğneyerek kendilerine gösterilen güvene aykırı hareketleri, halkın değil, asıl yöneticilerin ayaklandıkları ve savaş durumuna döndükleri anlamına gelir. Bu durumda halk da, aynı aracı, kuvveti onlara karşı kullanmakta haklı olacaktır (Peters, 1969: 59; Şenel, 2002: 347).

Locke, yürütmenin belli zamanlarda yasama organını toplantıya çağırması durumunda, yasama organının kaynağı olan halkla savaş durumuna gireceğini ve yürütmeyi elinde tutanın zorla uzaklaştırılacağını belirtir. Bu görüşünde, I. Charles zamanında olup bitenlerden etkilendiği anlaşılmaktadır (Şenel, 2002: 347).

4. HOBBS VE LOCKE'UN DÜŞÜNCELERİNİN ETKİLERİ

Hobbes, hiç kuşkusuz, Modern Çağ'ın en etkili siyasal düşünürlerinden biridir. Öğretisi Orta Çağ'ın parçalanmışlığından merkeziliğe geçişi noktlayan devlet anlayışının en açık ifadelerinden biridir (Ben-Amittay, 1983: 169). Hobbes, bir genel felsefe sistemi içinde mutlak monarşi kuramını sunmayı başaran bir düşünürdür. Bir yandan Tunçay (1969: 116), Hobbes'un ahlak metafiziğini yadsıması, insanlar arasındaki ilişki kurallarını materyalist bir anlayışla kişisel çıkar temeline oturtması, eğer demokrasiye bu kadar karşı olmasa, onu pekâlâ gelişen burjuva akımına bir sözcü yapabilirdi görüşünde iken, diğer yandan Şenel (2002: 317-318), insanların eşitliğine inancı, genel felsefesinin materyalist oluşu, mutlak monarşiyi savunmakla birlikte onu toplum sözleşmesi kuramı ile savunuşu, onun burjuva kültürü ile beslenmiş ve burjuva düşüncesini temsil ettiğini göstermeye yeterli olduğu düşüncesindedir.

Siyasal liberalizm akımının kurucusu kabul edilen Locke (Tokatlı, 1973: 241), düşünceleri geniş etkiler yaratmış bir düşünürdür. Sarıca (1973: 90) bu etkinin, görüşlerinin derinliğinden çok, iktidara yönelen sınıfın sözcülüğünü yapması ve kitabını tam zamanında yayınlamış olmasından kaynaklandığını iddia

eder. Locke orta sınıf çıkarlarının ve toprak sahiplerinin, mülkiyet haklarının savunucusu olarak öne çıkar (Tunçay, 1969: 164). Şenel (2002: 335)'e göre ise Locke, aristokrasinin metafizik, dogmatik, skolastik düşüncesine karşı çıkıp, burjuvazinin dünya görüşünün felsefi temellerini, ampirizmi ortaya atmış ve burjuvazinin siyasal görüşlerini sistemleştirmiştir. Locke, Batı dünyasına demokrasinin damgasını vurmaya başaran düşünür olmuştur. Locke'dan İngiltere'nin yanı sıra, Amerika da ciddi biçimde etkileniyor (Akbulut, 2007; Çakır, 2009: 440). Onun izinden yürüyenler, Fransa'da aydınlanma çağını ve felsefesini başlatıyorlar (Sarıca, 1973: 96). Ampirizmi kesin bir biçimde benimsemiş ve dile getirmiş olan Locke; kendisinden sonraki İngiliz felsefesinin ve genellikle gerçekçilik ve maddecilik akımlarının gelişmesine zemin hazırlamıştır (Hilav, 1985: 94). Uygun (2002: 117)'a göre Amerikan federal demokrasisi, Locke'un öğretisi ile sözleşmeye dayanan özgün siyasal gelenekler tarafından şekillenmiştir.

Locke, düşünce özgürlüğünü, insan eylemlerini akla göre düzenlemek anlayışını en geniş ölçüde yayan ilk düşünür olduğu için Avrupa'daki Aydınlanma ve Akıl Çağı'nın gerçek kurucusu olarak kabul edilmektedir (Wikipedia, 2008b). Locke'a göre insan için özgürlük yoksunluğu kötülüklerin en büyüğüdür (Peters, 1969: 57). Bu sebeple, liberal bireyciliğin babası sayılmaktadır (Sarıca, 1973: 90). Liberalizm, Locke'dan her insanın doğal haklarına sahip olduğu inancını ve devletin yegâne sağlam temelini toplum sözleşmesi olduğu görüşünü almıştır (Berktaş, 2009: 51).

Hobbes ve Locke devletin meşruiyetini tanrısal kattan indirmişler ve bireylerin çıkarlarına, halkın verdiği yetkiye dayandırmışlardır. Toplum sözleşmeleri yoluyla halk yönetime meşruiyet vermektedir. Böylece her iki düşünür de, devletin meşruiyetini laik bir temele oturtmaktadırlar. Öte yandan, Hobbes "insanlar iki efendiye birden hizmet edemezler" düşüncesini taşımaktadır ve iç barışın devamı için devlet başkanının aynı zamanda dini (kilisenin başı) lider olmasını savunmaktadır (Sarıca, 1973: 84). Bu düşünce, İngiltere'nin Papa'nın etkisinden kurtulmasını ve başında Kral veya Kraliçe'nin bulunduğu Anglikan Kilisesi'nin kuruluşunu açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Hobbes ve Locke doğal hukuk doktrinini savunurlar. Hem Hobbes'un, hem de Locke'un doğa durumu varsayımları vardır. Siyasi düşüncelerini bu

varsayımdan hareketle oluşturmaktadırlar. Hobbes göre, insanlar doğa durumunda “eşit ve özgür” idiler, ancak bir “savaş” ortamında yaşamaktaydılar. Locke ise, insanların doğa durumunda “eşit ve özgür” olmalarına rağmen “savaş” durumunda olmadıklarını iddia etmektedir. Hobbes’un düşüncesinde insanların “barış” içinde yaşama gereksiniminin doğurduğu bir zorunluluktan dolayı toplum sözleşmesi ile “yönetimi” oluşturdukları öngörülmekte ve toplum sözleşmesinin sadece bireyler arasında yapıldığı, devletin bu sözleşmenin tarafı olmadığına vurgu yapılmaktadır. Locke’un düşüncelerinde ise, insanlar eşit ve adil yargılama sistemi yoksunluğundan kendi istekleri ile toplum sözleşmesini yaparak devleti oluşturmuşlardır. Devlet toplum sözleşmesinin bir tarafıdır.

Hobbes ve Locke’un düşüncelerinde önemli bir yer tutan doğal haklar devletin güvencesi altındadır. Bu hakları “devlet kendisi bile ihlal” etse, toplum sözleşmesi ortadan kalkmaktadır. Her iki düşünür de bireycidir. Hobbes’a göre birey asıldır, toplum ise kurgudur. İnsanlar zorunluluktan bir araya gelmişler ve suni bir insan (Leviathan) yaratmışlardır. Yaşama ve güvenlik haklarını beraberlerinde getirmişler, ancak mülkiyet hakları devletle birlikte var olmuştur. Devletin görevi insanların kendi aralarındaki mülkiyet haklarını korumaktır. Locke’a göre ise, bireyler isteyerek bir araya gelmişler ve toplum sözleşmesini yapmışlardır. Devlet bireyin yaşam, güvenlik ve mülkiyet haklarının korunması görev ve sorumluluğunu üstlenmiştir. Mülkiyetin devlete karşı korunmasında Hobbes muğlâk tavır içinde bulunduğu görülüyorsa da, Locke kesin bir tavır içinde bulunmaktadır. Locke, ancak kamu yararı ile mülkiyet haklarına müdahale edilebileceği sonucuna varmaktadır. Genel olarak çağımızda, temel hak ve özgürlüklerin korunması anayasal düzeyde ifadesini bulmaktadır.

Modern sözleşme kuramcılarının öncüsü Hobbes’tur. Hobbes, doğa durumunu insanların bir savaş hali olarak tanımlamış, bu doğa durumunda tam bir bencilliğin egemen olduğunu ve devletin insanın bencilliğini dengeleyen yapma bir cisim olduğunu, insanın arzuladığı barışın mutlakiyetçi bir devlet biçiminde gerçekleşebileceğini savunmuş (Dikici, 2005: 13) ve bir devletin meşru egemeninin bir kişi (monark), bir azınlık (aristokrasi) ya da çoğunluk (demokrasi) olabileceğine işaret etmiştir. Ancak kendisi tercihini bir kişi yönetiminden yana kullanmaktadır, çünkü bir monarkın otoritesi en birleşik ve barışı en iyi koruyacak bir niteliğe sahiptir. Sözleşmeyi ihlal eden egemen yalnızca bireysel direnme ile

durdurulabilir. Eğer direnme yaygın bir hale gelirse, toplumu doğa durumuna götürür ki, bu arzu edilen bir durum değildir. Hobbes'un düşüncesinde, yönetimin bireyin yaşama hakkını ihlal etmesi durumunda, birey ile egemen arasındaki toplum sözleşmesini ortadan kalkmakta ve birey ile "savaş" ortamına dönmesi söz konusu olmaktadır. Aksi durumda, her türlü otoriteye boyun eğmek esastır.

Hobbes'un rekabet karşıtı Leviathan Modeli'nde; bireysel irade, egemenin iradesine tabi kılınırken, Locke'un Liberal Modeli'nde; rekabet, uyuşmazlığa yol açan bir etken olarak görülmektedir. Hobbes'ta tehlikeli olan bencillik, Locke'ta üretici bir yöne doğru kanalize edilmektedir (Kincaid'den aktaran Oktay, 2002: 117). Hobbes'a göre en iyi yönetim biçiminin mutlak monarşi olduğu anlaşılırken, Locke'un tercihinin anayasal monarşiden yana olduğu görülmektedir. Locke, Hobbes'un devlet görüşlerini eleştirmiş, siyasal toplumun oluşumunda temel alınan doğa durumunun aslında bir barış hali olduğunu iddia etmiş, monarşiye şiddetle karşı çıkarak en uygun yönetim biçiminin demokrasi olduğunu savunmuştur. Locke'a göre sözleşmenin ihlali, bireylere yalnızca bireysel direnme hakkı değil, kolektif direnme yani ihtilal hakkı da vermektedir (Eroğlu, 2010: 2). Locke'un düşüncesine göre, doğal yasalar devletin yasama erkinin de üstündedir. Devlet eğer doğa yasalarına aykırı davranırsa, yani bireyin yaşama, güvenlik ve mülkiyet haklarını çiğnerse, halkın "direnme" hakkı doğmaktadır.

Açıkça mutlak monarşiden yana tavır alan Hobbes, "devlet, kendisiyle özdeş olan yöneticide kişiselleşmiştir" görüşünü taşımaktadır. Bu bağlamda, genelde XIV. Louis'e mal edilen "devlet benim" ifadesi, gerçekte Hobbes'un düşüncesinin yansıtılmasından başka bir şey değildir (Ben-Amittay, 1983: 169).

Locke ise eserlerinde gelenek ve otoritenin her çeşidinden kurtulmak gerektiğini, insan yaşamına ancak aklın kılavuzluk edebileceğini öne sürer. Locke, devletin sözleşme ile kurulmuş yapma bir kurum olduğunu, devlette egemen olanın kişiler değil kanunlar olduğunu savunmaktadır (Dikici, 2005: 13).

Locke bu düşünceleriyle, liberal demokrasi olarak bilinen ve insanların doğalarından getirdikleri temel haklarını özgürlükçü ve eşitlikçi bir çerçevede koruyarak sürdürmeyi amaçlayan siyaset kuramının öncülerinden biridir. Bu bağlamda Locke, mutlakiyet yönetimlerini ilk sarsan kişi olarak tarihe geçmiştir. Mutlakiyet yönetimleri üzerinde yarattığı sarsıntılar sonucunda zamanla derin yarıklar oluşmuş ve üç büyük devrimin temelleri atılmıştır. Bu sebeple Locke,

Amerikan, İngiliz ve Fransız devrimlerinin temellerini oluşturan düşünür olarak kabul edilmektedir (Eroğlu, 2010: 2).

Çağdaş anayasacılığın özünde yer alan “kuvvetler ayrılığı kuramını” ilk ortaya koyan Locke’tur. Bu düşünce daha sonra Montesquieu tarafından geliştirilmiştir. Locke’un kuvvetler ayrılığını öne sürmesi ve sonraki dönemlerde başka düşünürlerce geliştirilen kuvvetler ayrılığı konusundaki fikirleri, çağımızda hukuk devletinin temel koşulları arasında sayılan ve insan haklarının korunmasını sağlayan bir ilke haline gelmiştir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi yazılı anayasalar içinde ilk defa 1787 tarihli Amerikan Anayasası’nda yer almıştır. Daha sonra 19. ve 20. yüzyıllarda diğer ülkelere de yaygınlaşmıştır. Bu ilke ilk defa II. Meşrutiyet döneminde Anayasal düzeyde Türkiye’nin hukuk sistemine girmiştir (Eroğlu, 2010: 13). Kuvvetler ayrılığı ilkesine Cumhuriyet döneminde ilk defa 1961 Anayasası yer vermiştir.

SONUÇ

Hobbes ve Locke devletin meşruiyetini tanrısal kattan indirmişler ve halkın verdiği yetkiye dayandırmışlardır. Toplum sözleşmeleri düşüncesi ile de halk yönetimine meşruiyet verilmektedir. Böylece her iki düşünür de meşruiyeti laik bir temele oturtma yönünde gayret göstermişlerdir.

Hem Hobbes’un, hem de Locke’un doğa durumu varsayımları vardır. Siyasi düşüncelerini bu varsayımdan hareketle oluşturmaktadırlar. Hobbes’a göre, insanlar doğa durumunda “eşit ve özgür” idiler, ancak bir “savaş” ortamında yaşamaktaydılar. Locke ise insanların doğa durumunda “eşit ve özgür” olmalarına rağmen “savaş” durumunda olmadıklarını iddia etmektedir.

Hobbes’a göre devlet, bireysel özgür iradelerine göre davranan insanların “savaş ortamındaki” dünyasına bir seçenek olarak anlam bulur. Hobbes, devletin olmadığı bir toplumda insanların birbirlerine baskı ve zulüm yapabileceğini, güçlülerin güçsüzleri ezeceğini ve adaletin olmayacağını belirtmekte ve devleti, insanların çıkarlarına uygun olduğu için kendi rızaları ile oluşturdukları bir kurum olarak ele almaktadır. Bu bağlamda Hobbes’a göre devlet, toplumun iradesi ve sözleşmesi sonucunda doğmuştur. Locke ise, devletin varlığını toplumsal sözleşme teorisine dayalı olarak açıklamaktadır. Ancak Locke, toplumsal anlaşmayı açıklarken, insanın doğuştan özgür olduğunu ve doğuştan bazı haklara

sahip olduğunu ve bunları yaşama, özgürlük ve mülkiyet hakları olarak belirtmekte ve bunlardan fedakârlık etmelerinin ancak devlet ve toplumun getireceği fedakârlıklara katlanmaları ile olacağını ifade etmektedir.

Hobbes'un düşüncesinde insanların "barış" içinde yaşama gereksiniminin doğurduğu bir zorunluluktan dolayı toplum sözleşmesi ile "yönetimi" oluşturdukları öngörülmekte ve toplum sözleşmesinin sadece bireyler arasında yapıldığı, devletin bu sözleşmenin tarafı olmadığına vurgu yapılmaktadır. Locke'un düşüncelerinde ise insanlar eşit ve adil yargılama sistemi yoksunluğundan kendi istekleri ile toplum sözleşmesini yaparak devleti oluşturmuşlardır. Devlet de bu toplum sözleşmesinin bir tarafıdır.

Hobbes'un düşüncesinde yönetimin bireyin yaşama hakkını ihlal etmesi durumunda, yönetimin toplum sözleşmesini ortadan kaldırması ve bireyler ile "savaş" ortamına dönmesi söz konusu olmaktadır. Bu durumda bireysel direnme hakkı ortaya çıkmaktadır. Aksi durumda, her türlü otoriteye boyun eğmek esastır. Locke'a göre ise doğal yasalar devletin yasama erkinin de üstündedir. Devlet eğer doğa yasalarına aykırı davranırsa, yani bireyin yaşama, güvenlik ve mülkiyet haklarını çiğnerse, halkın kolektif "direnme" hakkı doğmaktadır.

Her iki düşünür de bireycidir. Hobbes'a göre birey asıldır, toplum ise kurgudur. İnsanlar zorunluluktan bir araya gelmişler ve suni bir insan (Leviathan) yaratmışlardır. Yaşama ve güvenlik haklarını beraberlerinde getirmişler, ancak mülkiyet hakları devletle birlikte var olmuştur. Devletin görevi insanların kendi aralarındaki mülkiyet haklarını korumaktır. Locke'a göre ise bireyler isteyerek bir araya gelmişler ve toplum sözleşmesini yapmışlardır. Devlet bireyin yaşam, güvenlik ve mülkiyet haklarının korunması görevini üstlenmiştir.

Hobbes'a göre, genel olarak her türlü otoriteye boyun eğmek esastır. Yani, bireyin devlet ve devlet kuvvetine karşı hakkı, özellikle karşı koyma hakkı tanınmaz. Hobbes'ta devlet; her ne kadar doğal hakların korunması için kurulmuşsa da, doğal hak ilk önce devlet kurumunda varlık ve belirli bir içerik kazanmıştır. Locke'a göre ise devlet; bireyin doğal haklarını korumak için meydana getirilmiştir. Dolayısıyla Locke; gelenek ve otoritenin her çeşidinden kurtulmak gerektiğini, insan yaşamına ancak aklın kılavuzluk edebileceğini düşüncesindedir. Bu bağlamda, Locke'un düşünceleri mutlakiyet yönetimleri üzerinde sarsıcı etkiler ortaya çıkarmıştır. Mutlakiyet yönetimleri üzerinde

yarattığı sarsıntılar sonucunda zamanla derin yarıklar oluşmuş ve üç büyük devrimin temelleri atılmıştır. Bu sebeple Locke, Amerikan, İngiliz ve Fransız devrimlerinin temellerini oluşturan düşünür olarak kabul görmektedir.

Hobbes'a göre en iyi yönetim biçiminin mutlak monarşi olduğu anlaşılırken, Locke'un tercihini anayasal monarşiden yana olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Hobbes yönetimde güçlerin ayrılmamasını savunurken, Locke güçler ayrılığını savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle liberalizmin başlıca problemi olan bireyi ve onun haklarını devlet gücünün tecavüzüne karşı korunması, devlete bu hakları koruyacak bir şekil vermek için devlet teşkilatı meydana getirilmesinde Locke, çözüm olarak "güçlerin ayrılması"nı savunmaktadır. Locke'un güçler ayrılığı konusundaki fikirleri, çağımızda hukuk devletinin temel koşulları arasında sayılan ve insan haklarının korunmasını sağlayan bir ilke haline gelmiştir.

Hobbes'un aristokrasi sınıfının sözcülüğünü, Locke'un ise burjuvazi sınıfının sözcülüğünü yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda, Hobbes muhafazakâr bir konumda bulunurken, Locke'un ilerlemeci ve yenilikçi bir konumda bulunduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, Locke bireyciliğin babası sayılmaktadır, ancak Locke'un düşüncelerinin dayanaklarının Hobbes'un düşünceleri olduğunu ifade etmek olasıdır.

KAYNAKÇA

Akbulut, Ö. Ö. (2007) *Küreselleşme Ulus-Devlet ve Kamu Yönetimi*, Ankara: TODAİE.

Akbulut, Ö. Ö. (2011) "Küresel dönemde Ulus-Devlet ve Mülki İdari Yapılanma", *İdarecinin Sesi*, Ocak-Şubat 2011, Sayı: 143, s. 34-35.

Aktan, C. C. (2003) *Değişim Çağında Devlet*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Ben-Amittay, J. (1983) *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Çev.: M.A Kılıçbay- L. Köker, Ankara: Savaş Yayınları.

Berktaş, F. (2009) "Liberalizm, Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji", *19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (3. Baskı), Ed.: H. B. Örs, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi

Cohen, M. (2001) *Political Philosophy*, London: Pluto Press.

Çakır, S. (2009) “Feminizm, Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (3. Baskı), Ed.: H. B. Örs, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Dikici, M. (2005) *Türklerde Devlet*, Ankara: Akçağ.

Eroğlu, M. (2010) John Locke’un Devlet Teorisi,
<http://akademikbakiş.org/21/07.pdf>(15.10.2010).

Eroğul, C. (2002) *Devlet Nedir?*, 3.Baskı, Ankara: İmge.

Göze, A. (1986) *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta.

Hilav, S. (1985) *100 Soruda Felsefe El Kitabı*, 4. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Hobbes, T. (1993) *Leviathan*, Çev.: S. Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kapani, M. (1978) *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayını.

Laurencej, P. (1977) *Peter’s Quotations, Ideas for Our Time*, New York: Bantam Books.

Locke, J. (2004) *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, Çev.: F. Bakırcı, Ankara: Ebabil Yayıncılık.

Oppenheimer, F. (1984) *Devlet*, Çev.: A. Şenel ve Y. Sabuncu, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Özer, M. A. (2005) *Yeni Kamu Yönetimi: Teoriden Uygulamaya*, Ankara: Platin Yayınları.

Peters, R. (1969) “Locke”, *Western Political Philosophers*, Ed.: M. Cranston, London: The Bodley Head Ltd.

Sarıca, M. (1973) *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Saygılıoğlu, N. ve S. Arı (2003) *Etkin Devlet: Kurumsal Bir Tasarı ve Politika Önerisi*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Şahin, K. (2007) *Ulus Devlet*, İstanbul: İlgı Yayınevi.

Şaylan, G. (2003) *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Şenel, A. (2002) *Siyasal Düşünceler Tarihi* (10. Basım), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Tokatlı, A. (1973) *Ansiklopedik Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilgi Yayınları.

Tunçay, M. (1969) *Siyasal Düşünceler Tarihi.2*, Ankara: A.Ü-S.B.F Yayınları.

Uygun, O. (2002) *Federal Devlet: Temel İlkeler, Kurumlar ve Uygulama*, 2.Basım Ankara: İtalik Yayınları.

Von Aster, E. (2003) *Fransız İhtilali'nin Siyasi ve İçtimai Fikirleri*, Çev.: M. Nermi, Ankara: Berikan Yayınları.

Yanardağ, M. (Ed.) (2004) *Yeni Muhafazakarlar (Neo-Cons)*, İstanbul: Nemesis Kitaplığı.

Watkins, J. W. N. (1969) "Hobbes", *Western Political Philosophers*, Ed.: M. Cranston, London: The Bodley Head Ltd.

Wikipedia, (2008a) http://tr.wikipedia.org/wiki/John_Locke(24.10.2008).

Wikipedia, (2008b) http://tr.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hobbes(24.10.2008).

(Türk İdare Dergisi-Haziran 2012, Sayı: 474'de yayınlandı.)